

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας 20 παρ.1 Σ

Εισαγωγή – Η τήρηση του Συντάγματος από αυτούς που ασκούν την κρατική εξουσία, δηλαδή από τα όργανα του κράτους εξαρτάται κατά πολύ από το εάν υπάρχουν και λειτουργούν καλώς θεσμοί αμοιβαίου ελέγχου και περιορισμών τους, με τέτοιο τρόπο ώστε εάν κάποιος εξ αυτών παραβιάσει το Σύνταγμα, να είναι δυνατόν να αναχαιτίζεται αποτελεσματικά από τα άλλα¹. Προϋπόθεση λογικώς και νομικώς αναγκαία για αυτό είναι η κατανομή της ασκήσεως της κρατικής εξουσίας σε διάφορα όργανα (αρ.26Σ), έτσι ώστε τα δικαστικά όργανα να μπορούν να ελέγχουν τις άλλες εξουσίες -νομοθετική και εκτελεστική- και να αποδίδουν δικαιοσύνη όταν αυτή ζητείται.

Ιστορική αναδρομή² - Η πρώτη ρητή διατύπωση της αρχής της δικαστικής προστασίας στον ελληνικό συνταγματικό χώρο πρέπει να αναζητηθεί στα «συνταγματικά κείμενα» του 1968 και 1973, το αρ.119 των οποίων περιείχε την ακόλουθη διακήρυξη : « Έκαστος δικαιούται εις την παροχήν εννόμου προστασίας υπό δικαστηρίου και δύναται να αναπτύξει ενώπιον τοιούτου τας απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του ». Στην πραγματικότητα βέβαια αυτές οι διατάξεις δεν

¹ Βλ. Αριστ. Μάνεση «Αι εγγυήσεις τήρησης του Συντάγματος II», εκδ. Αφοι Π. Σάκκουλα, 1965

² Βλ. Παυλόπουλου Προκόπη, «Η συνταγματική κατοχύρωση της αίτησης ακύρωσης», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982

κατοχύρωναν³ την ύπαρξη και την άσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος γιατί αποτελούσαν κενό γράμμα, αφού πρόθεση του στρατιωτικού καθεστώτος δεν ήταν η επάνοδος στη συνταγματική νομιμότητα και η ακώλυτη επαναλειτουργία των δημοκρατικών θεσμών.

Το έδαφος για την καθιέρωση του δικαιώματος που περιέχεται στο αρ.20 παρ.1 του Σ προετοίμασε και καλλιέργησε το αρ.1 της συνταγματικής πράξης της 5/7 Αυγούστου 1974 «περί συμπληρώσεως της από 1^{ης} Αυγούστου Συντακτικής Πράξεως και προσαρμογής τινών διατάξεων αναφερόμενων εις τη λειτουργία της δικαιοσύνης ». Το άρθρο αυτό καθιέρωσε συγκεκριμένα το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας.

Ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 φαίνεται πως εμπνεύστηκε από σειρά προτύπων⁴ που βρίσκονταν έξω από την ελληνική έννομη τάξη. Τα πρότυπα αυτά μπορούν να καταταγούν σε δύο κατηγορίες : **πρότυπα από το χώρο του δημόσιου διεθνούς δικαίου**, όπως το αρ.10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών του 1948 και το αρ.6 παρ.1 ΕΣΔΑ και **πρότυπα από το χώρο αλλοδαπών συνταγματικών τάξεων**, όπως το αρ.24 του Ιταλικού Σ του 1947 και το αρ.19 του θεμελιώδους νόμου της Βόννης του 1949.

Η νομική φύση της ρυθμίσεως του αρ.20 παρ.1 Σ – Οι απόψεις που έχουν υποστηριχθεί εμφανίζονται να ακολουθούν κατά βάση δύο προσανατολισμούς : ένα μέρος της θεωρίας δέχεται ότι το αρ.20 παρ.1 έχει *προγραμματικό χαρακτήρα* και περιεχόμενο και αρνείται τη βασιμότητα της θέσεως η οποία θεωρεί ότι καθιερώνει ένα δημόσιου δικαίου θεμελιώδες δικαίωμα. Παρεμφερείς απόψεις έχουν υποστηριχθεί και στο πλαίσιο της γερμανικής θεωρίας και νομολογίας.

³ Βλ. Contra Ι. Κοντιάδη, «Το δικαίωμα προς παροχήν εννόμου προστασίας υπό δικαστηρίου κατά το αρ. 119 του νέου Συντάγματος»

⁴ Βλ. Π. Δαγτόγλου, «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο»

Η **κρατούσα** και **ορθότερη** γνώμη συγκλίνει υπέρ της απόψεως σύμφωνα με την οποία η εκ μέρους του συνταγματικού νομοθέτη

καθιέρωση του θεσμού της δικαστικής προστασίας απολήγει στην διαμόρφωση ενός *θεμελιώδους δικαιώματος*. Η γνώμη αυτή υιοθετήθηκε αρχικά στο χώρο της γερμανικής θεωρίας του συνταγματικού δικαίου έγινε όμως γρήγορα και συνολικά αποδεκτή και στον ελληνικό νομικό χώρο. Και στην Ελλάδα η νομική θεωρία τάχθηκε, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, υπέρ της απόψεως, σύμφωνα με την οποία **το αρ.20 παρ.1 Σ παρέχει ασφαλή βάση για να θεωρηθεί ότι ο θεσμός της δικαστικής προστασίας που καθιερώνει το άρθρο αυτό αντιστοιχεί σε ένα δικαίωμα του πολίτη συνταγματικά κατοχυρωμένο**. Γίνεται δεκτό ότι η δημόσια αξίωση παροχής δικαστικής προστασίας είναι ένα ατομικό δικαίωμα⁵. Έχει γίνει πραγματικά επανειλημμένα δεκτό ότι το αρ.20 παρ.1Σ αποτελεί μια εγγύηση του αναφαίρετου δικαιώματος της παροχής εννόμου δικαστικής προστασίας. (ΕφΘεσσ.172/79, ΕφΑθ.112/79, ΜΠρΑΘ.9690/78).

Κατά συνέπεια η διάταξη αυτή θεωρείται ότι ανήκει στην ανώτατη βαθμίδα των συνταγματικών διατάξεων και ότι θεμελιώνει με τις λοιπές δικονομικές διατάξεις ενιαία κατηγορία συνταγματικών δικαιωμάτων και αρχών. **Με τη διάταξη αυτή αναγνωρίζεται υπέρ εκάστου, δηλαδή υπέρ παντός προσώπου, εξουσία δημοσίου δικαίου όπως ζητήσει από την πολιτεία ένδικη προστασία από τα δικαιοδοτικά όργανά της.**

Οι ρυθμίσεις που καθιερώνει το αρ.20 παρ.1 Σ συγκεντρώνουν όλα τα στοιχεία που εμφανίζονται ως απαραίτητα για να θεωρηθεί βάσιμα ότι εγγυώνται την ύπαρξη και τη λειτουργία ενός θεμελιώδους δικαιώματος . Το άρθρο αυτό αναγνωρίζει και απονέμει ρητά στο ενδιαφερόμενο φυσικό ή νομικό πρόσωπο την εξουσία εκείνη, η οποία του επιτρέπει να ζητήσει δικαστική προστασία προκειμένου να αποσοβήσει την προσβολή των δικαιωμάτων ή συμφερόντων που του παραχωρεί η έννομη τάξη.

⁵ Βλ. Κ. Μπέη «Τα συνταγματικά θεμέλια της δικαστικής προστασίας», Πρβλ. και Π. Δαγτόγλου, «Γενικό

Παθητικό αντικείμενο του δικαιώματος αυτού είναι η Πολιτεία και συγκεκριμένα τα αρμόδια Δικαστήρια τα οποία αναπτύσσουν δραστηριότητα που χαρακτηρίζεται, κατ' εξοχή , από την άσκηση imperium .

Η βασιμότητα της απόψεως που εντάσσει το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στην κατηγορία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενισχύεται επιπλέον από το γεγονός ότι το δικαίωμα αυτό θεμελιώνεται πάνω σε συνταγματικές διατάξεις που ανήκουν στο δεύτερο μέρος του Σ περί ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων .

Η διάκριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά οδηγεί στο ερώτημα σε ποια από τις τρεις αυτές κατηγορίες θα πρέπει να ενταχθεί το δικαίωμα δικαστικής προστασίας. Είναι βέβαιο ότι *το δικαίωμα δικαστικής προστασίας είναι ένα κοινωνικό δικαίωμα*, αυτό προκύπτει από το ότι το αρ.20 παρ.1 Σ δίνει στον πολίτη τη δυνατότητα να απαιτήσει από την πολιτεία μια συγκεκριμένη παροχή που συνίσταται στην προστασία των δικαιωμάτων του ή έννομων συμφερόντων του τα οποία έχουν προσβληθεί, παροχή που εμφανίζεται με την μορφή της απονομής δικαιοσύνης. Η παροχή αυτή αποσκοπεί στην προστασία του ατόμου από τις κάθε φύσεως παράνομες επεμβάσεις στο χώρο ασκήσεως των ατομικών ελευθεριών του, προστασία που παρέχεται από τα αρμόδια δικαστικά όργανα, τα οποία, στην συγκεκριμένη περίπτωση παίζουν τον πόλο ενός αντικειμενικού και αμερόληπτου τρίτου.

Το κοινωνικό όμως δικαίωμα συμπληρώνεται αποτελεσματικά από την κατοχύρωση και λειτουργία ενός ατομικού δικαιώματος που αντιστοιχεί στην υποχρέωση του κράτους να απέχει με κάθε τρόπο από την οποιαδήποτε παράνομη παρεμπόδιση της λειτουργίας του συνταγματικά εγγυημένου θεσμού της δικαστικής προστασίας.

Όπως παρατηρεί και ο Κ. Μπέης «με την έννοια αυτή μπορούμε να δεχθούμε ότι το αρ.20 παρ.1 καθιερώνει από κοινού, ένα ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα. Καθιερώνει κοινωνικό δικαίωμα με την έννοια ότι δημιουργεί τη (μη αγωγήμη) υποχρέωση της πολιτείας, να ιδρύσει αρκετά δικαστήρια που να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στον κόσμο. **Καθιερώνει, προπαντός, ατομικό δικαίωμα ...με την έννοια της (αγωγήμης) αξίωσης έναντι της πολιτείας, να μην εμποδίζει, με νομοθετικούς ή άλλους περιορισμούς την επιδίωξη δικαστικής ακρόασης και προστασίας.»**

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας είναι λοιπόν ένα «*θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα*» (βλ.Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητ. Δίκαιο) που έχει ταυτόχρονα κοινωνικό και ατομικό περιεχόμενο. Σημειώνεται τέλος ότι το δικαίωμα αυτό δεν αναφέρεται στο βάσιμο, αλλά στο παραδεκτό της προσφυγής και ότι η άσκησή του δεν εγγυάται την έκδοση ευνοϊκής αποφάσεως , εκ μέρους του δικαστηρίου, αλλά μόνο την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό.

Διαδικαστικές εγγυήσεις που συνέχονται με το αρ.20 παρ.1 Σ⁶ – Καθένας πρέπει να έχει ακώλυτη και ίση πρόσβαση στην δικαιοσύνη με σκοπό την προστασία των εννόμων συμφερόντων του. Είναι προφανές ότι θα πρέπει να θεωρηθεί αντισυνταγματική κάθε διάταξη νόμου που θα απέκλειε ή θα θέσπιζε δικονομικές προϋπόθεσες οι οποίες θα καθιστούσαν πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δαπανηρή ή ιδιαίτερα δύσκολη την προσφυγή στην δικαιοσύνη (βλ ενδ. ΣτΕ Ολ. 9/88, ΣτΕ 2604/88, ΣτΕ 3681/81 και ΑΠ 168/84).

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν εξαντλείται στην κατοχύρωση της τυπικής, μόνο , δυνατότητας πρόσβασης στα δικαστήρια, αλλά περιλαμβάνει και την αξίωση απόδοσης *ουσιαστικής δικαιοσύνης*, δηλαδή προϋποθέτει **πλήρη, έγκαιρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία.**

⁶ Βλ. Μανιτάκη Αντώνη, «Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος τη συνταγματικότητας του νόμου», εκδ. Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1994

Πλήρης είναι η δικαστική προστασία όταν παρέχεται σε κάθε υπόθεση καλύπτοντας έτσι κάθε έννομη βιοτική σχέση ή δραστηριότητα. Η διατύπωση του αρ.20 παρ1 Σ είναι τέτοια ώστε νοείται παροχή δικαστικής προστασίας σε κάθε συμφέρον που αναγνωρίζεται από το δίκαιο.

Πλήρης θα πρέπει να θεωρηθεί η δικαστική προστασία όταν η παροχή της καλύπτει και τις τρεις μορφές με τις οποίες παρέχεται η απονομή δικαιοσύνης στην πολιτική, ποινική και διοικητική δικονομία, δηλαδή την έκδοση αποφάσεως κατά την διαγνωστική διαδικασία, την δυνατότητα λήψης ασφαλιστικών μέτρων και την αναγκαστική εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων (απόφαση ΕΔΔΑ **Hornsby/Ελλάδος 19-3-1997**, **Ιατρίδης/Ελλάδος 25-3-99**).

Το *δικαίωμα αναγκαστικής εκτέλεσης* των δικαστικών αποφάσεων κατά του δημοσίου αναγνωρίζεται πλέον από τα αρ. 94 παρ.4 και αρ.95 παρ.5 Σ. Πάντως το αρ.8 του ν.2097/52 που απαγόρευε την αναγκαστική εκτέλεση κατά του Δημοσίου έχει ήδη καταργηθεί με το ν.2462/97 που κύρωσε το ΔΣΑΠΔ. Περαιτέρω ερωτηματικά ανακύπτουν και ως προς τη συνταγματικότητα της κατ'άρθρο 909 αρ.1 ΚΠολΔ απόλυτης απαγόρευσης προσωρινής εκτέλεσης κατά του Δημοσίου και των δήμων και κοινοτήτων. Πρόσφατη απόφαση (*ΜονΠρωτΧαλκίδας 104/2000*, ΝοΒ 2000) δέχθηκε ότι αυτή δεν είναι καθ'ολοκληρία αντισυνταγματική, αλλά ότι μπορεί να παραμεριστεί ως αντίθετη στο αρ.20 παρ.1 Σ ανάλογα με τη σημασία του κρινόμενου δικαιώματος και το πόσο γρήγορα αναμένεται η περάτωση της εκκρεμοδικίας. Ακόμα εύλογα κρίθηκε ότι η

κατ'άρθρο 940 ΚΠολΔ απαγόρευση διενέργειας πράξεων αναγκαστικής εκτέλεσης τον Αύγουστο δεν αντίκειται στο αρ.20 παρ.1 Σ, αφού περιορίζει την παρεχόμενη στο δανειστή έννομη προστασία, όμως ο τελευταίος μπορεί να επιτύχει τη δέσμευση της περιουσίας του οφειλέτη με συντηρητική κατάσχεση (ΑΠ 1868/99, ΕλλΔνη 2000).

Το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας μπορεί να αναλυθεί, λοιπόν, στα επιμέρους δικονομικά δικαιώματα της **έκδοσης απόφασης στην ουσία της υπόθεσης, της λήψης ασφαλιστικών μέτρων, της αναγκαστικής εκτέλεσης και της αναγκαίας συνδρομής των οργάνων εκτέλεσης.**

Αποτελεσματική είναι η δικαστική προστασία όταν παρέχεται σε εύλογο χρονικό διάστημα και κατά τρόπο που εξασφαλίζει την ικανοποίηση του δικαιώματος και επιτρέπει την έγκαιρη και ουσιαστική απονομή δικαιοσύνης (βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ με τις οποίες η Ελλάδα καταδικάστηκε για καθυστερήσεις στα ανώτατα δικαστήριά της : **Υπόθεση Σταμουλακάτου, Πασχαλίδη και Παπαγεωργίου**) .

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας περιλαμβάνει και προστατεύει αυτοτελώς και το δικονομικό δικαίωμα της δικαστικής ακρόασης, στο οποίο εμπεριέχεται το δικαίωμα παράστασης με δικηγόρο και το δικαίωμα της εκατέρωθεν ακρόασης. Εξυπακούεται ότι το δικαίωμα ακρόασης εμπεριέχει δικαίωμα κάθε διαδίκου να κληθεί στη συνεδρίαση του δικαστηρίου για την εκδίκαση της υπόθεσής του και μάλιστα να του δοθεί εύλογος χρόνος να προετοιμαστεί. Για αυτό υποστηρίζεται⁷ ότι το αρ.21 πδ 18/89 που προβλέπει κλήση στην ακυρωτική δίκη μόνο των καθ'ων και όχι του αιτούντος είναι αντισυνταγματικό.

Αμφισβητείται, πάντως, αν από το δικαίωμα δικαστικής προστασίας απορρέει και ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων και συγκεκριμένα αν είναι συνταγματικά κατοχυρωμένοι οι δύο βαθμοί δικαιοδοσίας. Υποστηρίζεται ότι η δυνατότητα δικαστικής

επανεξέτασης μιας υπόθεσης μπορεί να αποκλειστεί νομοθετικά εφ' όσον δεν πλήττεται καίρια το δικαίωμα για δίκαιη και χρηστή απονομή δικαστικής προστασίας.

⁷ Βλ. Χρυσόγονου Χ. Κώστα, «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», 2^η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002 και Π. Λαζαράτο, Δ 1998, Contra ΔΕφαΘ 1108/96 ΔΔ 1997, 334

Όσον αφορά πάντως την ποινική δίκη θα πρέπει να γίνει δεκτό, εν όψει της ΕΣΔΑ, ότι κάθε πρόσωπο που καταδικάστηκε για αξιόποινη πράξη δικαιούται να προσφύγει σε ανώτερο δικαστήριο για επανεξέταση της υπόθεσής του, με τις επιφυλάξεις που ορίζει το έβδομο πρωτόκολλο.

Τέλος, η ισότητα δικαιωμάτων που κατοχυρώνει το αρ.4 παρ.1 Σ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κατοχύρωση διαδικαστικών εγγυήσεων, που να διασφαλίζουν την ίση και αποτελεσματική απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών από όλα τα υποκείμενα δικαίου.

Πράγματι, η αποτελεσματική άσκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων από όλους τους φορείς προϋποθέτει την πλήρη αναγνώριση ενός διαδικαστικού δικαιώματος *ίσης πρόσβασης στη δικαιοσύνη και ίσων τυπικά δυνατοτήτων δικαστικής ακρόασης*, γι' αυτό τίθεται ζήτημα συνταγματικότητας όσον αφορά στα δικαστικά προνόμια του Δημοσίου έναντι των ιδιωτών (βλ. **ΕΔΔΑ Πλατάκου/Ελλάδος 11-1-2001** με την οποία κρίθηκε πως η αναστολή των δικονομικών προθεσμιών υπέρ το Δημοσίου για διάστημα μεγαλύτερο από εκείνο που ισχύει για τους ιδιώτες διαδίκους παραβιάζει την αρχή της ισότητας των όπλων και άρα το αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, **ΣτΕ 3651/02** με την οποία κρίθηκε αντισυνταγματικό το ποσοστό τόκου που οφείλει το Δημόσιο το οποίο είναι μικρότερο σε σχέση με αυτό που οφείλουν οι ιδιώτες, γιατί δεν υφίσταται κάποιος λόγος δημοσίου συμφέροντος που να καθιστά ανεκτή αυτή τη διαφοροποίηση, πρβλ. ΕΔΔΑ Λάρκος/Κύπρου 18-2-99).

Περιορισμοί της δικαστικής προστασίας⁸ - Η παροχή της δικαστικής προστασίας προϋποθέτει τη δημιουργία και συντήρηση από το κράτος ενός περίπλοκου και πολυδάπανου μηχανισμού απονομής της δικαιοσύνης.

⁸ Βλ. Χρυσόγονου Χ. Κώστα, «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα»

Συνεπώς είναι όχι μόνο θεμιτή αλλά ενδεχομένως και απαραίτητη, για τη διασφάλιση της λειτουργικότητας της δικαιοσύνης και της απονομής της μέσα σε έναν σχετικά εύλογο χρόνο, η νομοθετική καθιέρωση ενός ελάχιστου ορίου διαδικαστικών προϋποθέσεων της δικαστικής προστασίας. Εάν δεν συντρέξουν οι προϋποθέσεις αυτές, τότε το ένδικο βοήθημα ή μέσο απορρίπτεται ως απαράδεκτο χωρίς το δικαστήριο να εισέλθει στην εξέταση της ουσιαστικής και νομικής βασιμότητάς του.

Γίνεται έτσι πάγια δεκτό ότι το αρ. 20 παρ. 1 Σ δεν αποκλείει την καθιέρωση, με σκοπό τη διευκόλυνση της προόδου της δίκης, προϋποθέσεων και διατυπώσεων, εφόσον αυτές συνάπτονται προς τη λειτουργία των δικαστηρίων και εν υπερβαίνουν τα όρια πέρα από τα οποία η θέσπισή τους θα ισοδυναμούσε με κατάργηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (ΣτΕ 1589/91, ΑΠ 1196/99). Βέβαια, πρόκειται για δικονομικές και όχι ουσιαστικές προϋποθέσεις αφού οι τελευταίες συνιστούν αντισυνταγματική παρεμπόδιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, δηλαδή αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης δεν μπορεί να είναι το **αν**, αλλά το **πώς** της δικαστικής προστασίας.

Στις θεμιτές δικονομικές προϋποθέσεις της παροχής δικαστικής προστασίας συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, η υποχρεωτική παράσταση με δικηγόρο σε διαδικασίες ενώπιον του Αρείου Πάγου και η απαίτηση υπογραφής του δικογράφου από δικηγόρο επί ποινή απαραδέκτου (ΣτΕ

993/91, 2184/91, 521/2000). Αντισυνταγματική κρίθηκε πάντως η κατά πλάσμα του νόμου ερημοδικία του διαδίκου, ο οποίος δεν κατέθεσε γραμμάτιο προκαταβολής της δικηγορικής αμοιβής, με τη σκέψη ότι η είσπραξη της αμοιβής αυτής δεν συνάπτεται με τη λειτουργία των δικαστηρίων και την απονομή από αυτά της δικαιοσύνης (ΑΕΔ 33/95, ΕλλΔνη 1995).

Ο νομοθέτης μπορεί να επιβάλλει υποχρεώσεις ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο του δικογράφου, όπως είναι τα απαραίτητα στοιχεία που προβλέπονται από σχετικές δικονομικές διατάξεις. Επίσης θεμιτή συνταγματικά είναι και η ρύθμιση του τρόπου κατάθεσης του δικογράφου. Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, οι σχετικοί νομοθετικοί περιορισμοί οφείλουν να είναι εύλογοι, δηλαδή να μην αποκλείουν στην πραγματικότητα και να μην περιορίζουν αδικαιολόγητα ή υπέρμετρα την άσκηση του ένδικου βοηθήματος ή μέσου.

Επίσης μέσα στις προϋποθέσεις που μπορεί να καθορίσει ο νομοθέτης για την προσφυγή κάποιου στα δικαστήρια μπορεί να είναι και η πρόβλεψη προθεσμίας, μέσα την οποία μπορεί να ενεργήσει ο θιγόμενος, ως αφετηρία όμως οφείλει να ορίζει τη γνώση του τελευταίου για το βλαπτικό γι' αυτόν γεγονός. Ορθά λοιπόν κρίθηκε ως αντίθετη στο αρ. 20 παρ. 1 Σ η παροχή, με το αρ. 75 παρ.2 εδ. β' ΚΕΔΕ, τρίμηνης μόνο προθεσμίας ανακοπής στον οφειλέτη στον οποίο δεν είχε κοινοποιηθεί έγκυρα το πρόγραμμα του πλειστηριασμού, έστω και αν ο οφειλέτης αυτός αγνοούσε τον πλειστηριασμό (ΑΕΔ 2/99).

Δυνατότητα αναθεώρησης του αρ.20 παρ.1 Σ – Το άρθρο αυτό δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των διατάξεων, οι οποίες, σύμφωνα με το αρ.110 παρ.1 Σ δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση. Όμως από τις προηγούμενες διαπιστώσεις οδηγείται κανείς εύκολα στο συμπέρασμα ότι η δυνατότητα αναθεώρησης του αρ.20 παρ.1 Σ μάλλον πρέπει να αποκλειστεί. Ο θεσμός της δικαστικής προστασίας τον οποίο εγγυάται το

αρ.20 παρ.1 Σ αποτελεί ένα στοιχείο προσδιοριστικό της έννοιας του κράτους δικαίου.

Επειδή το καθεστώς του κράτους δικαίου περιλαμβάνεται μεταξύ των μεγεθών εκείνων που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος⁹ ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, πρέπει να γίνει δεκτό ότι στο μέτρο που οι διατάξεις ,οι οποίες θεμελιώνουν το κράτος δικαίου, δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση και η διάταξη του αρ.20 παρ.1 Σ ΔΕΝ είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί¹⁰.

⁹ Βλ. και Γ. Κασιμάτη, «Περί των θεμελιωδών αρχών του Συντάγματος»

¹⁰ Βλ. Παυλόπουλου Προκόπη, «Η συνταγματική κατοχύρωση της αίτησης ακύρωσης», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982

Όπως παρατηρεί και ο Κ. Μπέης, «Επειδή χωρίς την κατοχύρωση του ατομικού αυτού δικαιώματος δεν μπορεί να γίνει λόγος για κράτος δικαίου, η διάταξη που καθιερώνει τη δημόσια αξίωση για δικαστική προστασία είναι θεμελιακή διάταξη...έτσι που να μην μπορεί να αναθεωρηθεί».

